

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Dr. ir. A.W. van den Ban
Gen. Foulkesweg 82a
6703 BX Wageningen
Tel. 0317 412748, fax. 0317 418025

87

Op deze dag is in hoofdzaak gesproken over de volgende vragen:

Van welke voorlichtingsbenadering kunnen we in welke situatie het meeste effect verwachten?

Aan welke organisatorische voorwaarden moeten worden voldaan om vanuit de huidige benadering over te kunnen gaan op deze benadering?

Wat is de invloed van de betalingswijze van de voorlichting op de keuze van de doelen, de doelgroepen, de voorlichtingsthema's en de voorlichtingsmethoden; men kan ook zeggen op de voorlichtingsbenadering?

Om op deze vragen een antwoord te kunnen vinden is ook aandacht geschonken aan de rol van de voorlichting in de ontwikkeling van de landbouw, met name de ingrijpende transitieprocessen in Centraal- en Oost-Europa en aan het onderzoek naar de effectiviteit en de efficiency van de voorlichting.

Uit de inleidingen en de discussies kunnen onder meer de volgende voorlopige conclusie getrokken worden:

1. Zonder effectieve landbouwvoorlichting kan een land moeilijk voldoen aan de stijgende vraag naar voedsel en kunnen boeren moeilijk concurreren op de wereldmarkt.
2. Landbouwontwikkeling vereist naast voorlichting ook andere institutionele voorzieningen (Houterman).
3. Betaling van voorlichting is o.a. mogelijk door:
 - a. betaling door de overheid van een ambtelijke dienst
 - b. subsidies door de overheid of donoren aan boerenorganisaties of NGO's
 - c. verscholen in de prijs van productiemiddelen en producten

- d. betaling van verleende diensten door boeren
- e. vouchers, die de overheid aan boeren geeft om de voorlichting te kopen die zij nodig hebben.

Elk van deze methode heeft zijn voor- en nadelen, zoals:

a. Een ambtelijke dienst

- Kan goed met het onderzoek samenwerken.
- Kan een belangrijke rol spelen bij de bestrijding van armoede en andere maatschappelijk belangrijk geachte doelen, zoals het voor komen van een sterke migratie naar steden met veel werklozen.
- Werkt niet altijd efficiënt.
- Besteedt niet zelden bijna het gehele budget aan salarissen, zodat door het ontbreken van voorlichtingsmiddelen en van een vergoeding voor reiskosten weinig resultaat wordt bereikt.
- Is niet genoodzaakt de belangen van de boeren te dienen, zodat het vertrouwen van de boeren in de voorlichters klein kan zijn.
- Politieke invloed kan storend werken.

88

b. NGO's

- Werken vaak met een staf die gemotiveerd is om arme mensen te helpen en die over de daarvoor vereiste sociale vaardigheden beschikt.
- Zijn vaak beter dan andere organisaties in staat op een participatieve wijze voorlichting te geven, bijvoorbeeld door het faciliteren van leerprocessen.
- Missen niet zelden de vereiste vaktechnische deskundigheid om een belangrijke productiviteitsstijging te kunnen realiseren.
- Mede daardoor geven zij soms meer aandacht aan de verdeling van door de financiers verschaft middelen onder de doelgroep dan aan het vergroten van vakken-nis.
- Werken soms op een klein deelgebied.
- Zijn vaak duur door het grote aantal expatriates in het veld.
- Verschillende NGO's kunnen in hetzelfde dorp tegenstrijdige adviezen geven.

Boerenorganisaties

- Trachten de belangen van hun leden te dienen, mede door hun macht t.o.v andere actoren te vergroten.
- Zijn niet zelden meer gericht op dienstverlening dan op educatie.
- Dienen soms meer de belangen van de bestuursleden dan van de gewone leden.
- Als ze succesvol zijn trachten politici ze vaak voor hun doel te gebruiken.

c. Agribusiness bedrijven

- Kunnen goed voorlichting geven op die terreinen waar het belang van het bedrijf en het belang van de boeren samen gaat.
- Het is niet altijd duidelijk waar belangen conflicten zijn.
- Zijn vaak deskundig.

- De boer mist gewoonlijk de keuze om een duurder product met voorlichting te kopen of een goedkoper product zonder voorlichting of waarvoor hij goedkopere of betere voorlichting elders koopt.

d. Bedrijven waar de boer voorlichting kan kopen

- Zijn verplicht een product te leveren waar boeren behoefte aan hebben.
- Kiezen doelgroepen, voorlichtingsthema's en -methoden, die hun bedrijf de meeste winst opleveren.
- Slechts een klein deel van de boeren in een land waar meer dan 50% van de beroepsbevolking in de landbouw werkt, zijn bereid en in staat hun voorlichter een honorarium te betalen dat zijn bedrijf winst oplevert.
- Zijn genooddaakt tegen zo laag mogelijke kosten te werken.
- Doordat kennis een koopwaar wordt, wordt de vrije doorstroming van deze kennis soms belemmerd.
- Soms worden zij niet alleen door de boeren betaald, maar ook door bedrijven wiens producten zij aan bevelen. Hierdoor kan de boer het vertrouwen verliezen in deze kennisleverancier.
- Boeren willen alleen voor voorlichting betalen als zij behoefte voelen aan hulp bij het oplossen van een probleem en maar zelden voor hulp bij het tijdig bewust worden van een probleem.
- Vaak willen boeren niet betalen voor voorlichting die in het algemeen belang is, bijvoorbeeld om milieuproblemen te voorkomen. De overheid kan een bedrijf hier voor betalen en het bedrijf kiezen dat het beste in staat lijkt te zijn om deze voorlichting te geven.

89

4. De optimale benadering van de boeren door de voorlichters is sterk afhankelijk van de situatie, met name:
 - wie heeft de informatie, die nodig is om een beslissing te kunnen nemen, boeren, onderzoekers, voorlichters of elk een deel van deze informatie;
 - wie heeft het recht om de beslissing te nemen;
 - beschikt de boer over de hulpbronnen, die nodig zijn om de voorgestelde verandering te realiseren.
5. Overdracht van technologie kan een goede benadering zijn, als het gaat om een technologie die alleen de onderzoeker kent of die door een klein aantal boeren ontwikkeld is en die duidelijk in het belang is van een groot aantal boeren.
6. Faciliteren van leerprocessen is nuttig bij een grote variatie in de situatie van de boeren. Bijvoorbeeld in regenafhankelijke gebieden, waar alleen de boeren en niet de onderzoekers of voorlichters over de mankracht beschikken om locatie specifieke oplossingen te ontwikkelen en te toetsen en als het gaat over veranderingen in bedrijfssystemen, die alleen in de landbouwpraktijk ontwikkeld en getoetst kunnen worden. Een belangrijk voordeel van deze benadering is dat het de capaciteit van de boeren vergroot om in de toekomst zelf een oplossing te vinden voor vergelijkbare problemen. Dit geldt niet alleen voor individuele beslissingen,

maar ook voor collectieve beslissingen, bijvoorbeeld over het beheer van schaarse hulpbronnen. Deze benadering kan de markt kleiner maken voor een voorlichtingsorganisatie, die bestaat van de verkoop van kennis.

Het streven naar het gebruik van meer participatieve benaderingen in de voorlichting hangt samen met de democratiseringsprocessen in de samenleving en is mede mogelijk geworden door het gestegen opleidingsniveau van de lokale voorlichters en door de financiële steun van donoren.

7. In veel gevallen zal het gaan om een adviesrelatie om te kunnen komen tot een keuze die is aangepast aan de doelen en de hulpbronnen van deze boer en waarbij de kennis van onderzoekers, voorlichters en boeren geïntegreerd wordt. Aan deze benadering moet duidelijk de voorkeur worden gegeven boven overdracht van technologie in situaties waar de boeren onderling sterk verschillen in de hulpbronnen, waarover zij beschikken en/of in hun doelen. Belangrijk werk voor het ontwikkelen van een methodiek om Afrikaanse boeren te adviseren is gedaan door de Nederlander Paul Kleene en zijn collega's van CIRAD (Faure, Kleene et Ouedraogo, 1996).
8. De verandering van overdracht van technologie naar het bevorderen van leerprocessen van de boeren en/of het geven van adviezen vereist ook veranderingen binnen de voorlichtingsorganisaties die gericht zijn op het vergroten van de capaciteiten van de veldvoorlichters om hun eigen beslissingen te nemen aangepast aan de behoeften en de situatie van hun boeren. Dit betekent zowel training van veldvoorlichters als een meer participatieve stijl van leiding geven. Het realiseren van deze gedragsveranderingen van voorlichters is niet zelden moeilijker dan het realiseren van veranderingen in het gedrag van de boeren. Een probleem is dat participatieve benaderingen meer tijd van de voorlichters zullen vergen dan overdracht van technologie. In een tijd waarin om budgettaire redenen het aantal voorlichters vermindert, is het moeilijk deze tijd te vinden. Vijverberg (1996) heeft een boeiende beschrijving gegeven van de leerprocessen van Nederlandse tuinders en de wijze waarop deze processen door voorlichters zijn bevorderd.
9. In de huidige situatie is zelden behoefte aan een landbouwvoorlichtingsdienst, die alle boeren op dezelfde wijze benadert, maar wel aan een pluriform systeem van voorlichting, waarbij verschillende voorlichtingsorganisaties groepen boeren met verschillende informatiebehoeften benaderen. In Centraal- en Oost-Europa verschillen deze behoeften bijvoorbeeld sterk tussen boeren die op één of twee hectare voedsel voor het eigen gezin telen en boeren met 50 tot 1000 ha die marktgericht produceren. Ook kunnen veel meer kosten rendabel geïnvesteerd worden in voorlichting aan boeren uit deze tweede groep.

Een taak van de overheid kan zijn de samenwerking te bevorderen tussen alle instanties die bij deze pluriforme voorlichting betrokken zijn.

Werkgelegenheid

Ik ben gevraagd ook mijn visie te geven op de werkgelegenheid die er is voor jonge Nederlandse academici in de landbouwvoorlichting in ontwikkelingslanden en in Centraal- en Oost-Europa. Mijns inziens is de opleiding in Nederland op het gebied van de landbouwvoorlichting tamelijk goed in vergelijking met die in verschillende andere Europese landen. Daarom kan men ook werk zoeken in projecten die vanuit deze landen worden gefinancierd. De voornaamste concurrentie voor Nederlanders wordt gevormd door academici uit deze landen zelf. Daarom heb ik getracht aan te geven wat de sterke punten zijn van jonge Nederlanders en van deze lokale academici. Dit overzicht is gebaseerd op mijn subjectief oordeel, waarbij ik me heb laten beïnvloeden door enkele collega's.

Bijna 30 jaar geleden vroeg ik aan de Filippijnse sociologe, Gelia Castillo: "Hoe lang kunnen wij in Wageningen nog door gaan met de opleiding van Nederlanders voor werk in de tropen. Haar eerste reactie was: "Niet erg lang meer", maar toen zij er nog even over nadacht, zei ze: "If they are really top notch, that makes a difference". Met deze individuele verschillen heb ik in het onderstaande geen rekening gehouden.

91

a. Sterke punten van jonge Nederlanders

1. Kan nieuwe ideeën inbrengen, doordat zij/hij tijdens de studie heeft kunnen profiteren van inzichten en ervaringen uit tal van landen.
2. Heeft toegang tot internationale kennissystemen via boeken, tijdschriften, backstopping door de werkgever e.d.
3. Staat onbevangen tegenover lokale tradities en kan daar vragen over stellen die voor lokale mensen taboe zijn.
4. Kan nogal eens beter organiseren en plannen.
5. Werkt vanuit een ideële motivatie ook in afgelegen gebieden. Dit kan resulteren in de neiging om zijn/haar idealen aan anderen op te leggen.
6. Zijn minder blootgesteld aan sociale druk bij besteding van middelen.
Werkgevers vinden het daarom niet zelden nodig een Nederlander in het project aan te stellen in de hoop hierdoor misbruik van middelen te voorkomen, zelfs als er lokale academici zijn, die het eigenlijke werk goedkoper en/of beter zouden kunnen doen.

b. Sterke punten lokale academici

1. Gewend sober te leven. Zijn veel goedkoper en hebben soms geringere sociale afstand tot de boeren. In tal van ontwikkelingslanden is het mogelijk goede lokale academici te vinden, die willen werken voor een tiende van de kosten van een Nederlander. Als de Nederlander slechts vier keer zo veel tot stand brengt als zijn lokale collega, is dit een probleem.
2. Heeft inzicht in cultuur van:

- de plattelandsbevolking
- de ontwikkelingsorganisaties.
Soms zien zij zo hoog op tegen de westerse cultuur, dat zij er niet goed in slagen hun kennis van de lokale cultuur effectief te benutten voor de verbetering van ontwikkelingsprocessen.
- 3. Kent de lokale talen.
- 4. Heeft vanuit zijn/haar ervaring in het geboortedorp en/of zijn/haar studie kennis van de productie van de belangrijkste gewassen, van lokale kennissystemen en begrip voor overlevingsstrategieën.
- 5. Werkt lange tijd in hetzelfde land en ziet daardoor consequenties van fouten.

Het is zeker geen uitzondering dat werkloze lokale academici een nuttiger rol in voorlichtingsprojecten zouden kunnen spelen dan de jonge Nederlandse academici, die daar heen worden uitgezonden. Naar mijn overtuiging zou de Nederlandse overheid een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot de verbetering van de landbouwvoorlichting in ontwikkelingslanden en in Centraal- en Oost-Europa door middelen beschikbaar te stellen om mensen uit die landen een goede opleiding op dit gebied te laten volgen. Aan middelen om Nederlanders op dit gebied op te leiden zou een veel lagere prioriteit kunnen worden gegeven.

Literatuur

- Faure, G., P. Kleene, et S. Ouedraogo (1996) *Le conseil de gestion aux exploitations agricoles de l'Ouest de Burkina Faso*. Outil de vulgarisation. Agriculture et developpement, no. 11: 16-30.
- Vijverberg, A.J. (1996) *Glastuinbouw in ontwikkeling; beschouwing over de sector en de beïnvloeding ervan door de wetenschap*. Delft, Eburon.